

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः ॥

उ॒थ्स॒न्न॒य॒ज्ञो वा ए॒ष यद॒ग्निः किं वा॒हैत॒स्य क्रि॒यते किं
वा न यद्वै य॒ज्ञस्य॑ क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑ पू॒र्यति॑ वा अ॒स्य
तदा॑श्चि॒नीरु॑पं दधात्य॒श्विनौ वै दे॒वानां॑ भि॒षजौ॑ ताभ्या॑मे॒वास्मै
भे॒षजं॑ क॒रोति॑ प॒ञ्चोप॑ दधाति॒ पाङ्क्तौ॑ य॒ज्ञो यावा॑ने॒व य॒ज्ञस्तस्मै॑
भे॒षजं॑ क॒रोत्यृ॒तव्या॑ उप॑ दधात्यृ॒तूनां॑ क्लृ॒प्त्यै॑ ॥ १ ॥

प॒ञ्चोप॑ दधाति प॒ञ्च वा ऋ॒तवो॑ याव॑न्त ए॒वर्त॑व॒स्तान्क॑ल्पयति
समा॒नप्र॑भृ॒तयो॑ भवन्ति॒ समा॑नो॒द॒र्कास्तस्मा॑त्समा॒ना ऋ॒तव॑
ए॒कै॒न प॒देन॑ व्याव॑र्तन्ते॒ तस्मा॑द्दृ॒तवो॑ व्याव॑र्तन्ते प्रा॒णभृ॒त उप॑
दधात्यृ॒तुष्वे॒व प्रा॒णान्द॑धाति॒ तस्मा॑त्समा॒नाः सन्त॑ ऋ॒तवो॑ न
जी॒र्यन्त्य॑थो॒ प्र ज॑नयत्ये॒वैना॑ने॒ष वै वा॒युर्य॑त्प्रा॒णो यदृ॑त॒व्या
उ॒प॒धा॒य प्रा॒णभृ॑तः ॥ २ ॥

उ॒प॒द॒धा॒ति तस्मा॑त्स॒र्वानृ॑तू॒ननु॑ वा॒युरा व॑रीवर्ति
वृ॒ष्टि॒सनी॑रु॒पं द॑धाति॒ वृ॒ष्टि॒मे॒वाव॑ रु॒द्धे यदे॑क॒धोप॑द॒ध्यादे॑क॒मृ॒तुं

व॑र्षेदनुपरि॒हारः॑ सादयति॒ तस्मा॑त्सर्वानृ॒तून् व॑र्षति
यत्प्रा॑णभृ॒तं उप॒धाय॑ वृष्टि॒सनी॑रुप॒दधा॑ति॒ तस्मा॑द्वायुप्र॒च्युता॑
दि॒वो वृ॑ष्टिरी॒ते प॒शवो॑ वै वय॒स्यां ना॑नामनसः॒ खलु॑ वै
प॒शवो॑ ना॒नाव्र॑तास्तेऽप॒ ए॒वाभि॑ सम॒नसः॑ ॥ ३ ॥

यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ वय॒स्यांस्त॑स्योप॒धाय॑ाप॒स्यां
उप॑ दध्यादसं॒ज्ञान॑मे॒वास्मै॑ प॒शुभिः॑ करोत्यप॒शुरे॒व भ॑वति
यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्त्स्या॒दित्य॑प॒स्यांस्त॑स्योप॒धाय॑ वय॒स्यां
उप॑ दध्यात्सं॒ज्ञान॑मे॒वास्मै॑ प॒शुभिः॑ करोति प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति
चत॑स्रः पुरस्ता॒दुप॑ दधाति॒ तस्मा॑च्च॒त्वारि॑ चक्षु॒षो रू॒पाणि॑ द्वे
शुक्ले॑ द्वे कृ॒ष्णे ॥ ४ ॥

मूर्ध॒न्वती॑र्भवन्ति॒ तस्मा॑त्पुरस्ता॒न्मूर्धा॑ पञ्च दक्षि॑णायाः॒
श्रो॒ण्यामु॑प॒ दधा॑ति॒ पञ्चो॑त्तर॒स्यां तस्मा॑त्पश्चाद्व॒र्षीया॑न्
पुरस्ता॑त्प्रवणः प॒शुर्ब॒स्तो वय॑ इति॒ दक्षि॑णेऽ॒सं उप॑
दधाति॒ वृ॒ष्णिर्वय॑ इत्युत्त॒रेऽ॒सावे॒व प्र॑ति॒ दधा॑ति व्याघ्रो
वय॑ इति॒ दक्षि॑णे प॒क्ष उप॑ दधाति॒ सि॒ंहो वय॑ इत्युत्त॒रे
प॒क्षयो॑रे॒व वी॒र्यं॑ दधाति॒ पुरु॑षो वय॑ इति॒ मध्ये॑ तस्मात्पुरु॑षः
प॒शूना॑मधि॒पतिः॑ ॥ ५ ॥

कृत्या उप॒धाय॑ प्राण॒भृतः॑ सम॑नसः कृ॒ष्णे पुरु॑षो वय॒ इति॑ पञ्च॒ च॥ ————— [१]

इन्द्रा॑ग्नी॒ अव्य॑थमा॒नामि॑ति॒ स्वय॑मातृ॒ण्णामु॑प॒ दधा॑तीन्द्रा॒ग्निभ्य॑
वा इ॒मौ लो॒कौ वि॑धृ॒तावन॑यो॒र्लोक॑यो॒र्विधृ॑त्या॒ अधृ॑तेव॒ वा ए॒षा
यन्म॑ध्य॒मा चि॑तिर॒न्तरि॑क्षमिव॒ वा ए॒षेन्द्रा॑ग्नी॒ इत्या॑हेन्द्रा॒ग्नी
वै दे॒वाना॑मो॒जोभृ॑ता॒वोज॑सै॒वैना॑म॒न्तरि॑क्षे चि॒नुते॑ धृ॒त्यै
स्वय॑मातृ॒ण्णामु॑प॒ दधा॑त्य॒न्तरि॑क्षं॒ वै स्व॑यमातृ॒ण्णान्तरि॑क्षमे॒वोप॑
धृ॒त्तेऽश्व॑मु॒प॥ ६॥

घ्रा॒पय॑ति॒ प्रा॒णमे॒वास्यां॑ दधा॒त्यथो॑ प्राजाप॒त्यो वा अ॑श्वः
प्र॒जाप॑तिनै॒वाग्निं॑ चि॒नुते॑ स्वय॑मातृ॒ण्णा भ॑वति प्रा॒णाना॑मु॒त्सृ॑ष्ट्या॒
अथो॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्यै दे॒वानां॑ वै सुव॒र्गं लो॒कं
य॒तां दि॒शः सम॑व्हीयन्त॒ त ए॒ता दि॒श्या अप॑श्यन्ता उपा॑दधत॒
ताभि॑र्वै ते दि॒शोऽदृ॑ह॒न्यदि॒श्या उप॑दधा॒ति दि॒शां वि॑धृत्यै
दश॑ प्राण॒भृतः॑ पु॒रस्ता॒दुप॑॥ ७॥

दधा॒ति न॒व वै पुरु॑षे प्रा॒णा नाभि॑र्दशमी प्रा॒णाने॒व
पु॒रस्ता॑द्धृ॒त्ते तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्रा॒णा ज्योति॑ष्मतीमु॒त्तमा॑मु॒प॑
दधा॒ति तस्मा॑त्प्रा॒णानां॑ वा॒ग्योति॑रु॒त्तमा॑ दशो॒प॑
दधा॒ति दशा॑क्षरा वि॒राड्वि॒राट्कु॒न्दसां॑ ज्योति॒ज्योति॑रे॒व
पु॒रस्ता॑द्धृ॒त्ते तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑ज्योति॒रुपा॑स्महे छ॒न्दांसि॑

प॒शुष्वा॒जिम॑यु॒स्तान्बृ॑ह॒त्युद॑ज॒यत्तस्मा॒द्वार॑ह॒ताः॥८॥

प॒शव॑ उच्यन्ते॒ मा छ॑न्द॒ इति॑ दक्षिण॒त उप॑ दधाति॒
तस्मा॑दक्षि॒णावृ॑तो॒ मासाः॑ पृथि॒वी छ॑न्द॒ इति॑ प॒श्चात्प्रति॑ष्ठित्या
अ॒ग्निर्दे॒वतेत्यु॑त्तर॒त ओजो॑ वा अ॒ग्निरोज॑ ए॒वोत्तर॑तो
ध॒त्ते तस्मा॑दुत्तरतोभिप्रया॒यी ज॑यति॒ षट्त्रिं॑श॒थ्सम्प॑द्यन्ते
षट्त्रिं॑शदक्षरा बृ॒हती॑ बा॒रह॑ताः प॒शवो॑ बृ॒हत्यैवा॑स्मै प॒शूनव॑
रुन्दे बृ॒हती॑ छ॒न्दसा॑ः॒ स्वारा॑ज्यं॒ परी॑याय॒ यस्यै॒ताः॥९॥

उ॒प॒धी॒यन्ते॒ गच्छ॑ति॒ स्वारा॑ज्यं॒ सप्त॑ वा॒लंखि॑ल्याः
पु॒रस्ता॑दुप॑ दधाति॒ सप्त॑ प॒श्चात्सप्त॑ वै शी॒र्षण्याः॑ प्रा॒णा
द्वाववा॑श्चौ प्रा॒णाना॑ः॒ सवीर्य॑त्वाय॒ मूर्धा॑सि॒ राडि॑ति॒
पु॒रस्ता॑दुप॑ दधाति॒ यन्त्री॒ राडि॑ति॒ प॒श्चात्प्रा॒णानेवा॑स्मै स॒मीचो॑
दधाति॥१०॥

अश्व॒मुप॑ पु॒रस्ता॑दुप॒ बार॑ह॒ता ए॒ताश्चतु॑स्त्रिं॒शच्च॑॥ [२]

दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकु॑र्वत॒ तदसु॑रा अकुर्वत॒ ते दे॒वा ए॒ता
अ॒क्ष्णया॑स्तो॒मीया॑ अपश्यन्ता॒ अन्यथा॑नूच्यान्यथोपा॑दधत॒
तदसु॑रा॒ नान्ववा॑यन्ततो॒ दे॒वा अ॒भ॒वन्परा॑सु॒रा यद॑क्ष्णयास्तो॒मीया॑
अ॒न्यथा॑नूच्यान्यथो॒प॒दधा॑ति॒ भ्रातृ॑व्याभिभूत्यै॒ भव॑त्या॒त्मना॑

परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवत्या॒शुस्त्रि॑वृदिति॒ पुरस्ता॒दुप॑ दधाति
य॒ज्ञमु॒खं वै त्रि॑वृत्॥११॥

य॒ज्ञमु॒खमे॒व पुरस्ता॑द्वि या॒तय॑ति॒ व्यो॑म सप्त॒दश॑ इति॒
दक्षि॑ण॒तोऽन्नं॑ वै व्यो॑मान्नं॑ सप्त॒दशोऽन्न॑मे॒व दक्षि॑ण॒तो
ध॑त्ते तस्मा॒दक्षि॑णे॒नान्न॑म॒द्यते॑ ध॒रुण॑ एकवि॒ंश इति॑
प॒श्चात्प्र॑ति॒ष्ठा वा एक॑वि॒ंशः प्र॑ति॒ष्ठित्यै॑ भा॒न्तः प॑ञ्च॒दश॑
इत्यु॑त्तर॒त ओजो॑ वै भा॒न्त ओजः॑ प॑ञ्च॒दश॑ ओजं॑ ए॒वोत्तर॑तो
ध॑त्ते तस्मा॒दुत्तर॑तोभि॒प्रया॑यी ज॑यति॒ प्रतू॑र्तिर॒ष्टाद॑श इति॑
पुरस्ता॑त्॥१२॥

उप॑ दधाति॒ द्वौ त्रि॑वृता॒वभि॑पूर्वं य॒ज्ञमु॒खे वि
या॒तय॑त्यभि॒वर्तः॑ स॒वि॒ंश इति॑ दक्षि॑ण॒तोऽन्नं॑ वा अ॒भिव॑र्तो-
ऽन्नं॑ स॒वि॒ंशोऽन्न॑मे॒व दक्षि॑ण॒तो ध॑त्ते तस्मा॒दक्षि॑णे॒नान्न॑म॒द्यते॑
वर्चो॑ द्वावि॒ंश इति॑ प॒श्चाद्य॑द्वि॒ंशति॑र्द्धे तेन॑ वि॒राजो॑ यद्वे
प्र॑ति॒ष्ठा तेन॑ वि॒राजो॑रे॒वाभि॑पूर्वम॒न्नाद्ये॑ प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॒ तपो॑
नव॒दश॑ इत्यु॑त्तर॒तस्तस्मा॑त्स॒व्यः॥१३॥

हस्त॑योस्तप॒स्वितरो॑ योनि॑श्चतुर्वि॒ंश इति॑ पुरस्ता॒दुप॑
दधाति॒ चतुर्वि॑ंशत्यक्षरा गाय॒त्री गाय॑त्री य॒ज्ञमु॒खम्

यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति गर्भाः पञ्चविंश इति
 दक्षिणतोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पञ्चविंशोऽन्नमेव दक्षिणतो
 धत्ते तस्माद्वक्षिणेनान्नमद्यत् ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै
 लोकास्त्रिणव एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति सम्भरणस्त्रयोविंश
 इति॥१४॥

उत्तरतस्तस्मात्सव्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः क्रतुरेकत्रिंश
 इति पुरस्तादुप दधाति वाग्वै क्रतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव
 पुरस्ताद्वि यातयति ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्त्रिंश इति दक्षिणतो-
 ऽसौ वा आदित्यो ब्रध्नस्य विष्टपम् ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो
 धत्ते तस्माद्वक्षिणोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिंश इति
 पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः षट्त्रिंश इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको
 नाकः सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

वै त्रिवृदिति पुरस्तात्सव्यस्त्रयोविंश इति सुवर्गो वै पञ्च च॥ [३]

अग्नेर्भागोऽसीति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वा
 अग्निर्यज्ञमुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव
 पुरस्ताद्वि यातयति नृचक्षसाम्भागोऽसीति दक्षिणतः
 शुश्रुवांसो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि

दधाति॑ तस्मा॑ञ्जातोऽन्नम॑त्ति ज॒नित्र॑ꣳ स्पृ॒तꣳ सप्त॑द॒शः स्तोम॑
इत्या॒हान्नं॑ वै ज॒नित्र॑म्॥१६॥

अन्न॑ꣳ सप्त॑द॒शोऽन्नमे॑व दक्षि॑णतो ध॒त्ते तस्मा॑द्दक्षि॑णेनान्नम॑द्यते
मि॒त्रस्य॑ भा॒गोऽसी॑ति प॒श्चात्प्रा॑णो वै मि॒त्रोऽपानो॑ वरु॑णः
प्रा॒णापा॒नावे॒वास्मि॑न्दधाति दि॒वो वृ॒ष्टिर्वा॑ताः स्पृ॒ता ए॑कवि॒ꣳशः
स्तोम॑ इत्या॒ह प्रति॑ष्ठा वा ए॑कवि॒ꣳशः प्रति॑ष्ठित्या॒ इन्द्र॑स्य
भा॒गोऽसी॑त्युत्तर॒त ओजो॑ वा इन्द्र॒ ओजो॑ विष्णु॒रोजः॑
क्ष॒त्रमो॑जः प॒ञ्चद॑शः॥१७॥

ओज॑ ए॒वोत्तर॑तो ध॒त्ते तस्मा॑दुत्तरतोभि॒प्रया॑यी ज॒यति॑
वसू॑नाम्भा॒गोऽसी॑ति पुर॒स्तादु॑प॑ दधाति यज्ञ॑मुखं वै वस॑वो
य॒ज्ञमु॒खꣳ रु॒द्रा य॒ज्ञमु॒खं च॑तुर्वि॒ꣳशो य॒ज्ञमु॒खमे॑व पुर॒स्ताद्वि॑
या॑तयत्यादित्यानां॑ भा॒गोऽसी॑ति दक्षि॑णतोऽन्नं वा आ॑दित्या
अन्न॑म्मरुतोऽन्नं॒ गर्भा॑ अन्नं॒ पञ्चवि॑ꣳशोऽन्नमे॑व दक्षि॑णतो ध॒त्ते
तस्मा॑द्दक्षि॑णेनान्नम॑द्यतेऽदित्यै॒ भागः॑॥१८॥

अ॒सीति॑ प॒श्चात्प्र॑तिष्ठा वा अ॒दितिः॑ प्रति॒ष्ठा पू॒षा प्रति॑ष्ठा
त्रि॒णवः॑ प्रति॑ष्ठित्यै दे॒वस्य॑ सवि॒तुर्भा॑गोऽसी॑त्युत्तर॒तो ब्र॒ह्म वै
दे॒वः स॑वि॒ता ब्र॒ह्म बृ॒हस्प॑तिर्ब्र॒ह्म च॑तुष्टो॒मो ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॑वोत्तर॒तो

धत्ते तस्मादुत्तरोऽर्धो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवती भवति
 प्रसूत्यै तस्माद्ब्राह्मणानामुदीची सनिः प्रसूता धृत्रश्चतुष्टोम
 इति पुरस्तादुप दधाति यज्ञमुखं वै धृत्रः॥१९॥

यज्ञमुखं चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति
 यावानाम्भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा
 अयावास्तस्माद्दक्षिणावृतो मासा अन्नं वै यावा अन्नं
 प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धत्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमद्यत
 ऋभूणाम्भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तो-
 ऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयोर्लोकयोः सवीर्यत्वाय
 तस्मादिमौ लोकौ समावद्ध्यौ॥२०॥

यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव
 भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवतीर्दक्षिणतो-
 ऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात्प्रत्येव
 तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत औजस्व्येव भवत्यास्यौजस्वी
 जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छ्रुं यदेषा
 विधा॥२१॥

विधीयतेऽर्क एव तद्वर्कमनु विधीयतेऽत्यन्नमास्यान्नादो

जायते॒ यस्यै॒षा वि॒धा वि॒धी॒यते॒ य उ॑ चैनामे॒वं वेद॑
 सृष्टी॒रुपं॑ दधाति यथासृष्टमे॒वावे॑ रुन्दे॒ न वा इ॒दं दिवा॑ न
 नक्त॑मासीदव्यावृत्त॒न्ते दे॒वा ए॒ता व्यु॑ष्टीरपश्यन्ता उपा॑दधत्
 ततो॒ वा इ॒दं व्यौ॑च्छद्यस्यै॒ता उप॑धी॒यन्ते व्यै॑वास्मा॑ उच्छ्रुत्यथो॒
 तम॑ ए॒वाप॑ हते॥ २२॥

वै ज॒नि॒त्रं प॒ञ्चद॒शोऽर्दित्यै॒ भा॒गो वै ध॒र्त्रः स॒माव॑द्ध्यौ वि॒धा ततो॒ वा इ॒दं चतु॑र्दश
 च॥ [४]

अग्ने॑ जा॒तान्म्र॑ णु॒दा नः॑ स॒पत्न्या॒निति॑ पु॒रस्ता॒दुप॑
 दधाति जा॒ताने॒व भ्रात॑र्व्या॒न्म्र णु॒दते॑ सह॑सा जा॒तानिति॑
 प॒श्चाञ्ज॑निष्यमा॒णाने॒व प्रति॑ नुदते चतुश्चत्वारि॒ंशः॑ स्तोम॒
 इति॑ दक्षिण॒तो ब्र॑ह्मवर्च॒सं वै च॑तुश्चत्वारि॒ंशो ब्र॑ह्मवर्च॒समे॒व
 दक्षिण॒तो ध॑त्ते तस्मा॒द्वक्षि॑णोऽर्धो॑ ब्रह्मवर्च॒सित॑रः षोड॒शः
 स्तोम॑ इत्यु॒त्तर॒त ओजो॑ वै षोड॒श ओज॑ ए॒वोत्तर॑तो ध॑त्ते
 तस्मा॑त्॥ २३॥

उ॒त्तर॒तोभि॑प्रयायी ज॒यति॑ वज्रो॒ वै च॑तुश्चत्वारि॒ंशो वज्रः॑
 षोड॒शो यदे॒ते इष्ट॑के उप॒दधा॑ति जा॒तांश्चै॒व ज॑निष्यमा॒णांश्च
 भ्रात॑र्व्या॒न्म्रणु॑द्य वज्र॒मनु॑ प्र ह॑रति स्तृत्यै॒ पुरी॑षवती॒म्मध्य॑
 उप॑ दधाति॒ पुरी॑षं॒ वै म॑ध्यमा॒त्मनः॑ सा॒त्मान॑मे॒वाग्निं॑ चि॒नुते॑

सात्मा॒मुष्मि॑ल्लो॒के भ॑वति॒ य ए॒वं वे॒दैता वा अ॑स॒प॒त्ना ना॑मेष्ट॒का
यस्यै॒ता उ॑प॒धी॒यन्ते॑॥ २४॥

नास्य॑ स॒प॒त्नौ भ॑वति॒ प॒शुर्वा ए॒ष यद॑ग्निर्वि॒राजं
उत्त॑मायां चि॒त्यामु॑प॒ दधा॑ति वि॒राजं॑मे॒वोत्त॑माम्प॒शुषु॑ दधाति॒
तस्मा॑त्प॒शुमा॑नु॒त्तमां॑ वाचं॑ वदति॒ दश॑द॒शोप॑ दधाति॒
सवी॑र्य॒त्वाया॑क्ष्ण॒योप॑ दधाति॒ तस्मा॑दक्ष्ण॒या प॒शवो॑ऽङ्गानि॒ प्र
ह॑रन्ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै॒ यानि॒ वै छ॑न्दा॑सि सुव॒र्ग्या॑ण्यास॒न्तैर्दे॒वाः
सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑य॒न्तेन॑र्ष॒यः॥ २५॥

अ॒श्राम्य॑न्ते तपो॑ऽतप्यन्त॒ तानि॒ तप॑सापश्य॒न्तेभ्य॑ ए॒ता
इष्ट॑का॒ निर॑मिम॒तेव॑श्छ॒न्दो वरि॑व॒श्छ॒न्द इति॒ ता उपा॑दधत्
ताभि॒र्वै ते सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्॒ यदे॒ता इष्ट॑का उप॒दधा॑ति॒ यान्ये॒व
छ॑न्दा॑सि सुव॒र्ग्या॑णि॒ तैरे॒व यज॑मानः सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति
य॒ज्ञेन॑ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत्॒ ताः स्तोम॑भा॒गैरे॒वासृ॑जत्
यत्॥ २६॥

स्तोम॑भा॒गा उप॑दधाति॒ प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सृजते॒
बृह॑स्पति॒र्वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ तेजः॑ सम॑भर॒द्यथ॑स्तोम॑भा॒गा
यथ॑स्तोम॑भा॒गा उप॑दधाति॒ सतै॑जसमे॒वाग्निं॑ चि॒नुते॒ बृह॑स्पति॒र्वा

ए॒तां य॒ज्ञस्य॑ प्र॒तिष्ठा॑म॒पश्य॑द्य॒थस्तोम॑भागा॒ यथ॑स्तोम॑भागा
उप॒दधा॑ति य॒ज्ञस्य॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै स॒प्तस॒प्तोप॑ दधाति सवीर्य॒त्वाय॑
ति॒स्रो मध्ये॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै॥ २७ ॥

उत्तरतो धत्ते तस्मादुपधीयन्त ऋषयोऽसृजत यन्निचत्वारिंशच्च॥ ————— [५]

र॒श्मिरि॑त्ये॒वादि॑त्यम॒सृजत॑ प्रेति॒रिति॑ धर्म॒मन्वि॑तिरिति॒
दि॒वः स॒न्धिरि॑त्यन्तरि॒क्षं प्र॒तिधि॑रिति॒ पृथि॑वीं वि॒ष्टम्भ॑
इति॒ वृष्टि॑म्प्रवेत्य॒हर॑नुवेति॒ रात्रि॑मु॒शिगि॑ति॒ वसू॑न्प्रके॒त इति॑
रु॒द्राण्य॑सु॒दीति॑रित्या॒दित्या॑नोज॒ इति॑ पि॒तृः स्तन्तु॑रिति॒ प्र॒जाः
पृ॒तना॑षाडिति॒ प॒शून्ने॒वदि॑त्योष॒धीर॑भि॒जिद॑सि यु॒क्तग्रा॑वा॥ २८ ॥

इन्द्रा॒य त्वेन्द्रं॑ जि॒न्वेत्ये॒व दक्षि॑णतो वज्रं॒ पर्यौ॑हद॒भिजि॑त्यै
ताः प्र॒जा अप॑प्राणा अ॒सृजत॑ तास्वधि॑पतिर॒सीत्ये॒व
प्रा॒णम॑दधाद्यन्तेत्य॒पान॑ः स॒ः सर्प॑ इति॒ चक्षु॑र्वयो॒धा इति॑
श्रोत्र॑न्ताः प्र॒जाः प्रा॑ण॒तीर॑पान॒तीः पश्य॑न्तीः शृण्व॒तीर्न
मि॒थुनी॑ अ॒भव॑न्तासु॒ त्रिवृ॑द॒सीत्ये॒व मि॒थुन॑म॒दधा॑त्ताः प्र॒जा
मि॒थुनी॑॥ २९ ॥

भव॑न्तीर्न प्राजायन्त॒ ताः स॑रो॒होऽसि॑ नीरो॒होऽसीत्ये॒व
प्राज॑नय॒त्ताः प्र॒जाः प्रजा॑ता॒ न प्रत्य॑तिष्ठन्ता वसु॒कोऽसि॑

वेषांश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्येवैषु लोकेषु प्रत्यस्थापयद्यदाहं
 वसुकोऽसि वेषांश्रिरसि वस्यष्टिरसीति प्रजा एव प्रजाता
 एषु लोकेषु प्रतिं ष्ठापयति सात्मान्तरिक्षं रोहति सप्राणो-
 ऽमुष्मिल्लोके प्रतिं तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य
 एवं वेद॥ ३०॥

युक्तग्रावा प्रजा मिथुन्यन्तरिक्षंद्वादश च॥ [६]

नाकसद्विर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तन्नाकसदां नाकसत्त्वं
 यन्नाकसदं उपदधाति नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं
 लोकमेति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते
 नास्मा अकम्भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नाकसदं
 उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः
 सम्भृतं यन्नाकसदो यन्नाकसदः॥ ३१॥

उपदधाति पृष्ठानामेव तेजोऽवं रुन्दे पञ्चचोडा उपं
 दधात्यप्सरसं एवैनमेता भूता अमुष्मिल्लोक उपं शेरेऽथो
 तनूपानीरेवैता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधद्वायेदेताभ्यं
 एवैनं देवताभ्यं आ वृश्चति ताजगार्तिमार्च्छत्युत्तरा नाकसद्भ्यं
 उपं दधाति यथा जायामानीयं गृहेषु निषादयति तादृगेव

तत्॥ ३२॥

प॒श्चात्प्राची॑मुत्त॒मामुप॑ दधाति॒ तस्मा॑त्प॒श्चात्प्राची॑
प॒त्यन्वा॑स्ते स्वयमातृ॒णां च॑ विक॒र्णी चो॑त्त॒मे उप॑
दधाति प्रा॒णो वै स्व॑यमातृ॒णायुर्विक॑र्णी प्रा॒णं चैवायु॑श्च
प्रा॒णाना॑मुत्त॒मौ ध॑त्ते तस्मा॑त्प्रा॒णश्चायु॑श्च प्रा॒णाना॑मुत्त॒मौ
नान्यामुत्त॑रामिष्ट॒कामुप॑ दध्या॒द्यदन्यामुत्त॑रामिष्ट॒कामुप॑ दध्यात्प॑शु॒ः

च॒ यज॑मानस्य च प्रा॒णं चायु॑श्चापि॑ दध्या॒त्तस्मान्नान्योत्त॑रेष्ट॒को
स्वयमातृ॒णामुप॑ दधात्य॒सौ वै स्व॑यमातृ॒णामूमेवोप॑ ध॒त्ते-
ऽश्व॑मुप॑ घ्रापयति प्रा॒णमे॒वास्यां॑ दधात्यथो॑ प्राजाप॒त्यो
वा अश्वः॑ प्रजाप॑तिनैवाग्निं चि॑नुते स्वयमातृ॒णा भ॑वति
प्रा॒णाना॑मुत्सृ॒ष्ट्या अथो॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्या
ए॒षा वै दे॒वानां॑ विक्रा॑न्तिर्यद्वि॒कर्णी यद्वि॒कर्णीमुप॑ दधाति
दे॒वाना॑मे॒व विक्रा॑न्तिमनु॒ वि क्र॑मत उत्तर॒त उप॑ दधाति
तस्मा॑दुत्तर॒तउ॑पचारोऽग्नि॒र्वायु॑मती॒ भवति॑ समि॒द्धौ॥ ३४॥

सम्भृतं यन्नाक॑सदो यन्नाक॑सदस्तत्प॑शूनामे॒षां वै द्वाविं॑शतिश्च॥ [७]

छन्दा॑ऽस्युप॑ दधाति प॒शवो॑ वै छन्दा॑ऽसि प॒शूने॒वाव॑ रुन्द्धे
छन्दा॑ऽसि॒ वै दे॒वानां॑ वा॒मम्प॑शवो॒ वा॒ममे॒व प॒शूनव॑ रुन्द्ध

ए॒ता॒५ ह॒ वै य॒ज्ञसे॑नश्चै॒त्रिया॒य॒णश्चि॑तिं वि॒दां च॑कार॒ तया॒ वै
स प॒शून॑वा॒रुन्ध॒ यदे॒तामु॑प॒दधा॑ति प॒शूने॑वाव॒ रुन्धे॑ गाय॒त्रीः
पु॒रस्ता॒दुप॑ दधाति॒ तेजो॒ वै गा॑य॒त्री तेज॑ ए॒व॥३५॥

मु॒ख॒तो ध॑त्ते मूर्ध॒न्वती॑र्भवन्ति मूर्धा॒नमे॑वैन॒५ समा॒नानां॑
करो॑ति त्रि॒ष्टुभ॒ उप॑ दधातीन्द्रि॒यं वै त्रि॒ष्टुगिन्द्रि॑यमे॒व म॑ध्य॒तो
ध॑त्ते जग॑तीरुप॑ दधाति॒ जाग॑ता॒ वै प॒शवः॑ प॒शूने॑वाव॒
रुन्धे॑ऽनु॒ष्टुभ॒ उप॑ दधाति प्रा॒णा वा अ॑नु॒ष्टुप्प्रा॒णाना॑मु॒त्सृष्ट्यै॑
बृ॒हती॑रु॒ष्णिहाः॑ प॒ङ्कीर॑क्षर॒पङ्कीरि॑ति वि॒षु॒रूपा॑णि॒ छन्दा॒॑५स्युप॑
दधाति॒ वि॒षु॒रूपा॒ वै प॒शवः॑ प॒शवः॑॥३६॥

छन्दा॒॑५सि॒ वि॒षु॒रूपाने॑व प॒शून॑व॒ रुन्धे॑ वि॒षु॒रूपम॑स्य
गृ॒हे दृ॑श्यते॒ यस्यै॒ता उप॑धी॒यन्ते॒ य उ॑ चै॒ना ए॒वं
वेदा॑ति॒च्छन्दा॑स॒मुप॑ दधा॒त्यति॑च्छन्दा॒ वै सर्वा॑णि॒ छन्दा॒॑५सि॒
सर्वे॑भिरे॒वैनं॑ छन्दा॑भिश्चि॒नुते॒ वर्ष्म॑ वा ए॒षा छन्दा॑सां॑
यदति॑च्छन्दा॒ यदति॑च्छन्दास॒मुप॑दधाति॒ वर्ष्मे॑वैन॒५ समा॒नानां॑
करो॑ति द्वि॒पदा॒ उप॑ दधाति द्वि॒पाद्यज॑मानः॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥३७॥

तेज॑ ए॒व प॒शवः॑ प॒शवो॑ यज॑मान॒ एक॑श्च॥ [८]

सर्वा॑भ्यो॒ वै दे॒वता॑भ्यो॒ऽग्नि॑श्ची॒यते॒ यत्स॒युजो॑ नोप॑द॒ध्याद्दे॒वता॑

अस्याग्निं वृञ्जीरन् यत्सयुजं उपदधात्यात्मनैवैनं सयुजं
चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्नावभिः सन्तत
एवमेवैताभिर्ऋग्भिः सन्ततोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता
अमूः कृत्तिका अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव॥ ३८॥

लोकमेति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टका
उप दधातीमे वै लोका मण्डलेष्टका इमे खलु वै लोका
देवपुरा देवपुरा एव प्र विंशति नार्तिमाच्छत्यग्निं चिक्यानो
विश्वज्योतिष उप दधातीमानेवैताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः
कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजमानस्य दाधत्येता वै देवताः
सुवर्ग्यास्ता एवान्वारभ्य सुवर्गं लोकमेति॥ ३९॥

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥ [९]

वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवाव रुन्दे यदेकधोपदध्यादेकमृतं
वर्षेदनुपरिहारं सादयति तस्मात्सर्वानृतून् वर्षति
पुरोवातसनिर्सीत्याहैतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमव
रुन्दे संयानीभिर्वै देवा इमाल्लोकान्त्समयुस्तत्संयानीनां
संयानित्वं यत्संयानीरुपदधाति यथाप्सु नावा
संयात्येवम्॥ ४०॥

ए॒वैताभि॒र्यज॑मान इ॒माल्लो॑का॒न्धसं॑ या॒ति प्ल॒वो वा
 ए॒षोऽग्ने॑र्य॒धसं॑या॒नीर्य॑धसं॒यानी॑रुप॒दधा॑ति प्ल॒वमे॒वैतम॒ग्नय॑
 उप॑ दधात्यु॒त यस्यै॑ता॒सूप॑हि॒तास्वापो॑ऽग्निः॑ हर॒न्त्यह॑त
 ए॒वास्या॒ग्निरा॑दित्येष्ट॒का उप॑ दधा॒त्यादि॒त्या वा ए॒तम्भू॒त्यै
 प्रति॑ नुदन्ते॒ योऽल॒म्भू॒त्यै स॒न्भूतिं॑ न प्रा॒प्नोत्या॑दि॒त्याः॥ ४१॥

ए॒वैन॒म्भूतिं॑ गमयन्त्य॒सौ वा ए॒तस्या॑दि॒त्यो रुच॑मा द॑त्ते यो॒-
 ऽग्निं चि॒त्वा न रोच॑ते॒ यदा॑दि॒त्येष्ट॒का उप॑दधा॒त्यसा॒वेवास्मि॑न्नादि॒त
 रुचं॑ दधाति॒ यथा॒सौ दे॒वाना॑ः॑ रोच॑त ए॒वमे॒वैष म॑नु॒ष्याणा॑ः॑
 रोच॑ते घृ॒तेष्ट॒का उप॑ दधा॒त्येत॒द्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं धाम॑
 यद्धृ॒तम्प्रि॒येणै॒वैनं॑ धाम्ना॒ सम॑र्धयति॥ ४२॥

अथो॒ तेज॑सानु॒परि॑हारः॑ सा॒दय॑त्य॒परि॑वर्गमे॒वास्मि॑न्तेजो॑
 दधा॑ति प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑चिनु॒त स यश॑सा॒ व्या॑र्ध्यत॒ स ए॒ता
 यशो॑दा अ॒पश्य॑त्ता उपा॒धत्त॑ ताभि॒र्वै स यश॑ आ॒त्मन्न॑धत्त
 यद्यशो॑दा उप॒दधा॑ति॒ यश॑ ए॒व ताभि॑र्यज॑मान आ॒त्मन्ध॑त्ते
 पञ्चोप॑ दधाति॒ पाङ्क्तुः॑ पुरु॒षो या॒वाने॒व पुरु॑षस्तस्मिन् यशो॑
 दधा॑ति॥ ४३॥

दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आस॒न्कनी॑या॒ऽसो दे॒वा आस॒न्भूया॒ऽसो-
 ऽसुरा॒स्ते दे॒वा ए॒ता इष्ट॑का अपश्य॒न्ता उपा॑दधत
 भूय॒स्कृ॒दसी॑त्ये॒व भूया॑ऽसो ऽभव॒न्वन॒स्पति॑भि॒रोष॑धीभिर्वरि॒वस्कृ॑त
 प्राचीं॑ दि॒शम॑जयन्नृ॒ध्वासी॑त्य॒मूम॑जयन्नन्तरि॒क्षस॑दस्यन्त॒रिक्षे॑
 सी॒देत्य॒न्तरि॑क्षमजयन्ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्॥४४॥

परा॑सुरा॒ यस्यै॒ता उप॑धी॒यन्ते॒ भूया॑ने॒व भ॑वत्य॒भीमा॒ल्लोका॑ञ्जयति
 भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवत्य॒प्सुष॑द॒सि
 श्ये॒नस॑दसीत्या॒हैत॑द्वा अ॒ग्ने रू॒पः रू॒पेणै॒वाग्नि॑मव॒ रुन्दे॑
 पृथि॑व्यास्त्वा॒ द्रवि॑णे सादया॒मीत्या॑हे॒माने॑वैताभि॒र्लोकान्॑
 द्रवि॑णावतः कुरु॒त आयु॑ष्या॒ उप॑ दधा॒त्यायु॑रे॒व॥४५॥

अ॒स्मिन् द॒धात्य॑ग्ने॒ यत्ते पर॑ऽह॒न्नामे॑त्या॒हैत॑द्वा अ॒ग्नेः प्रि॒यं
 धाम॑ प्रि॒यमे॒वास्य॑ धामोपा॒प्नोति॑ तावेहि॒ सः र॑भावहा
 इत्या॑ह॒ व्यैवै॑ने॒न परि॑ धत्ते पाश्च॑ज॒न्येष्व॑प्ये॒ध्यग्र॑ इत्या॑हैष
 वा अ॒ग्निः पाश्च॑ज॒न्यो यः पश्च॑चितीक॒स्तस्मा॑दे॒वमा॑हर्त॒व्या
 उप॑ दधात्ये॒तद्वा ऋ॑तूना॒म्प्रि॒यं धाम॑ यदृ॒तव्या॑ ऋ॒तूनामे॒व
 प्रि॒यं धामा॑व॒ रुन्दे॑ सु॒मेक॑ इत्या॑ह॒ संव॑त्स॒रो वै सु॒मेकः॑
 संव॑त्स॒रस्यै॒व प्रि॒यं धामोपा॒प्नोति॑॥४६॥

प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तत्परापतत्तदश्वोऽभवद्यदश्वयत्तदश्वस्याश्वत्
 अश्वमेधेनैव प्रत्यदधुरेष वै प्रजापतिः५ सर्वं करोति यो-
 ऽश्वमेधेन यजते सर्व एव भवति सर्वस्य वा एषा प्रायश्चित्तिः
 सर्वस्य भेषजः५ सर्वं वा एतेन पाप्मानं देवा अंतरन्नपि वा
 एतेन ब्रह्महत्यामंतरन्त्सर्वम्पाप्मानम्॥४७॥

तरति तरति ब्रह्महत्यां योऽश्वमेधेन यजते य उ चैनमेवं
 वेदोत्तरं वै तत्प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्तस्मादश्वस्योत्तरतोऽवं द्यन्ति
 दक्षिणतोऽन्येषां पशूनाम्वैतसः कटो भवत्यप्सुयोनिर्वा
 अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एवैनं योनौ प्रतिं ष्ठापयति चतुष्टोमः
 स्तोमो भवति सरङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्तद्देवाश्चतुष्टोमेनैव
 प्रत्यदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय॥४८॥

सर्वं पाप्मानमवृहद्वादश च॥—————[१२]

देवासुराः तेनर्तव्यां रुद्रोऽश्मनृषदे वडुदैर्न प्राचीमिति वसोर्धारांमग्निर्देवेभ्यः सुवर्गाय यत्राकृताय
 छन्दश्चितं पर्वस्व द्वादश॥—————[१३] देवासुरा अजायां वै गुमुष्टिः प्रथमो देवयतामेतद्वै
 छन्दंसामृध्नोत्यष्टौ पञ्चाशत्॥५८॥ देवासुराः सर्वं जयति॥